

LEONARDI PORTII

IVRISCONSULTI VICIN-

tini de Sestertio, pecunijs, pon-

derib. mensuris antiquis,

& stipendijs milita-

ribus.

LIBER SECVNDVS.

AM excusso sestertio, & pecunijs antiquis ita declaratis, ut quicquid illis expensum aut distractum, apud autores antiquos legitur, nostris pecunijs conferri, et facile intelligi poterit, adeoque ratio mihi uidetur confirmata, ut si que difficultas occurrat, quod autores inter se discrepent, aut non uerisimilia tradant, uitio librorum potius, quam obseruationi meae ascribatur, quod saepius admonuisse conuenit, quia (ut alias dixi) numeri non modo saepe corrupti, sed raro synceri, & pon-

quæfisse, & vix his diebus iam perfecto sestertio satis probabile argumentum ad hoc excussisse, iam editis Romæ quinque libris Cornelij Taciti nuper in Germania reperitis, ultra alios, qui usq; ad hæc tempora fuerunt in usu, ex quibus satis de-

Stipendiū antiquū & nostri temporis. monstrari videtur, Stipendium militibus antiquis tradi solitum, a stipendio militari nri temporis nō multū differre, quia videtur natura comparatum, quod ex usu, & necessitate mores effluxerint. Et ideo nimirū si apud antiquos, nostro ævo usu receptum sit, et ex commodo soluentis, & recipientis constitutum, ut pediatæ aurei terni ex nostris menstrui exhiberentur, quia ab expertis illius disciplinæ usu compertum fuit militi illius ordinis, hanc summā illo curriculo temporis posse sufficere, & equis

equitibus & reliquis plus pro por-
 tione oneris, & dignitatis. In hoc ta-
 men expresse nostra militia ab anti-
 qua differt, quia militibus nostri tē-
 poris stipendium uniuersum in pe-
 cunia numerata exoluitur, antiquis
 uero annona, & vestes, arma, & es-
 qui, ceteraq; utensilia ex publico
 tradebantur, quę tamen stipēdio im-
 putabantur, nisi donari in exhibitio-
 ne exprimeretur, reliquū quod su-
 pererat ex ordinario stipendio, in
 pecunia exoluebatur. Et ideo in plu-
 ribus locis legitur equitibus minus
 idoneis equos publicos ademptos,
 & armorum fideiussores receptos,
 & quod annona, & vestes stipēdio
 non imputarentur, in exhibitione
 aliquādo expressum. Autores cita-
 rede unaquaq; re longū esset, de an-
 nona Cornelius Tacitus, ppe finē
 quin-

*Vestes Ro.
dabant mi
litibus.*

quintidecimi libri attestat, cū scribit additum sine pretio frumentū, quo ante nō modo annonæ utebantur. De uestibus Plutar. in uita C. Gracchi scribēs, quod G. lege tulit, quod uestes, quæ antea ex publico tradebant, sed stipendio imputabantur, de cetero nō imputarētur, de armis & alijs necessarijs militig fides sit ex autoribus sumpta fuisse. Et in super ultra stipendiū ordinariū ex occasione, seu uictoria noīe p̄de, seu donatiui diuersas sūmas pecuniarū militibus exhibitas se pius fuisse cōstat, imo fere semp̄ rebus anxjs, uel lætis pro consulatione uel premio, donatiui nomine, ex uoluntate ducis seu copia stipendium extraordinarium tradi solitū. Sed iam argumentis, si testibus non poterimus, demonstrare conemur rē scitu dignissimā

nissimā, & quā p̄fecte intelligi mul-
 tum uite, & historie interest, & a le-
 uioribus incipiēdū. Plutarchus in
 uitis Pampei, & Cæsaris ānua mil-
 le talēta a senatu fuisse deputata Pō-
 peio pro stipendio exercitus, quē
 sub legatis Afranio, & Petreio suis
 auspicijs in Hispania alebat, eandē
 summam in conditionibus pacis,
 siue induciarū Carthaginēsis im-
 peratā pro impensa exercitus a Ro-
 manis, Appianus in bello Libyco
 scribit, & alibi hanc summā pro ali-
 mēto exercitus ordinarij deputatā
 legit, quæ cōputatione præmissa
 xvi. c. mill. n̄orū aureorū conficit.

*Ordinaria
 us exerci-
 tus Ro.
 qui erat
 duarū le-
 gionū con-
 stitit ānuo
 sexcentis
 millib. au-
 reis corō.
 ad intere-
 nendum.*

Porro ex Vegetio, & historicis
 colligi potest ordinarium exer-
 citū Ro. fuisse ex duabus legionib.
 quæ aliquādo & fere passim seculis
 posteriorib. singulę vi. M. peditū,
 &

*Legionib.
 duabus cō
 stat exerci-
 tus Ro. or-
 dinarius.*

& quingētos equites in se habebāt.
 Si hoc numero militum ip̄esa .M.
 talentorum deputata fuit, non ab-
 surda cōiectura elici potest antiquū
 a nostro militari stipendio nō mul-
 tum differre, cum duodecim millia
 peditum nostro æuo, pro stipēdio
 singulis tribuendo ex nostris tres,
 menstrua xxxvi. mill. accipient, &
 cum mos fuerit Romanis equiti tri-
 plex stipendium præstare, mille e-
 quites nouē millia, reliqua quinque
 mill. usq; ad .L. in salarijs cēturio-
 num, tribunorum, legatorū, in cō-
 uehendis machinis, & alijs extraor-
 dinarijs expensis uerisimiliter con-
 sumi potuerunt, qua computatione
 etiā Ro. L. mill. nostrorū aureorū
 singulo mense impensam habuisse,
 & anno integro sexcēta millia, quæ
 summa

*Equitum
 Ro. stipen-
 dium.*

*Sumptus
 In exerci-
 tum ordi-
 narium.*

summa sic distributa talentis mille
 ad alēdum exercitum ordinarium
 satis conuenit, & a communi stipen-
 dio nostri temporis non abhorret.
 nō ignoro tñ exercitum Hispanum
 Pompei duas legioēs excessisse, sed
 talē fuisse ordinariū historici, et Ve-
 getius scribūt, & dici possethāc sū-
 mam ordinarijs copijs deputatam,
 extraordinarijs uero ex libidine Pō-
 pei supadditis ex redditib. prouin-
 cijs, seu alijs extraordinarijs stipen-
 dia fuisse psoluta, & exemplū in Ce-
 sare legimus, cui bello Gallico. ij. le-
 giones fuerunt a Senatu deputatæ,
 quas postea ex libidine, seu necessi-
 tate ad. x. propria autoritate adau-
 xit, uel hęc mille talenta pro pecu-
 niario stipendio, reliquum pro ue-
 stuario, et annona aliunde quæsitū,
 quia aliter impossibile fuisset, tam
 G exigua

*Stipēdium
B. aureorū.*

exigua summa tam numerosum exercitum aluisse, & prosequēdo, que in hac materia obseruauit, pluribus in locis apud autores legitur, ternos aureos pro stipendio militibus traditos, ut in Lāpridio in uita Aeli Gabali prope finē, ubi scribit mulieribus, quasi militibus ternos aureos dare iussit, et in uita Diadumeni in principio, pro imperio ternos aureos, et Capitolinus in uita Albinii in principio, habebis facultatem dandi stipēdiū usq; ad tres aureos, et cum in hac summa diuersi autores conueniant: opinari possumus, stipendium ordinarium fuisse triū aureorum illius sæculi, qui singuli, ut in sestertio iam dixi, binas drachmas pendebant, & duos ex nostris representabāt. Sed maior difficultas occurrit, an illi, iij. aurei mēstrui
aut

aut maiori interuallo ordinarie per-
soluerentur. Suetonius in uita Do-
mitiani cap. de quibusdam consti-
tutis per eū, scribit: Addidit et quar-
tum stipendium militi aureos ter-
nos, ex quibus uerbis argumentū
satis probabile sumi potest, aēe Do-
mitianū tria tantū stipēdia militib.
tradi solita .i. quadrimestruata,
et sic dimidium stipendij nostri tē-
poris, uidelicet aureos nostros de-
cē et octo, et Domitianū quartū ad-
didisse ad instar Gallici stipēdij no-
stri temporis, quod trimestruum
apud illos mos est p̄solui, reliquū
ad summam triginta sex annonæ,
uestibus, & alijs necessarijs compu-
tatum. Multa alia argumenta de sti-
pendijs, quum res esset in obscuro,
obseruaueram, quæ scribere non
curauī, re iam satis meo iudicio

Alpes Car
nicæ.

discussa, autoritate Cornelij Taciti
in libro primo nuper reperto, ubi
mentionem facit de seditione milita
ri in transitu alpium Carnicarū o-
borta duce Blefo. Ibi milites sediti-
onis uocibus miseram cōditionem
suā conquerentes, quotidianis decē
assibus scilicet denario corpus & a-
nimam seruitio addixisse Impera-
tori exprobrabant, ex quibus uer-
bis mihi satis demonstrari uidetur,
quale fuerit stipendium, quod pedi-
ti apud antiquos ordinarie per-
solueretur, & obiter stipendio no-
stri temporis cōuenire, quia ex his,
quæ in sestertio declarata fuerunt,
satis probatum fuit decē asses dena-
rium, & triginta denarios antiquos
triginta sex marcellos Venetos, aure-
os uero tres nostri tēporis cōficere,
quæ summa menstrua ordinaria,
&

& communis, sicut & antiquis, etiã
nostro æuo fuit pro stipendio pedi-
tis, Equitibus uero centurionibus,
tribunis, legatis, & reliquis in mili-
tia priuilegiatis apud antiquos, &
nostris temporibus comparatione
peditum pro portione oneris, & di-
gnitatis constituta fuisse salaria cre-
di par est, & hæc satis de stipendio.

Reditus & thesauros populo-
rum, & regum tributa, diuiti-
asq; priuatas, & reliqua quæ in se-
stertio proposui, operosum & pror-
sus inutile esset recensere, si quis ue-
lit quascũq; summas pecuniarum,
quæ penes autores antiquos legun-
tur computare, cum declaratis iam
pecunijs, & ponderibus, id sibi u-
nusquisq; præstare possit, & ad pe-
cunias nostri temporis referre, non
nullas tamen exquirere non inuti-

le foreputaui, ut exēplo computatio facilior, & comparatione diuitarum, antiqui sæculi nostri mendicitas detegatur. Asses ratione, & exemplo in sestertio satis computati sunt, similiter denariornm pōdus, & ratio satis declarata, nec minus pōdo sestertij, & talenta, sed exempla adducamus. Liuius præcipue, & fere Latini auctores in exprimendis pecunijs, Pondo indeclinabili utuntur. De eo locū unū Liuij mihi pro exemplo assumam, libro xxvi. decadum, scribit ex præda Carthaginis nouę expugnatae delata fuisse ad imperatorē Scipionem decem & octo millia, & trecenta pondo argenti. Hęc summa ad nostros nummos relata sumēdo pondo pro mina, centum & octoginta tria millia nostrorum aureorum de Camera reddet

Pondo.

Redditus
po. Ro.

reddet, & sic totidem libras Venatas grossorum, quot pōdo, hoc idē libro xxvñ. scribit ex præda expugnatī Tarenti relata octoginta tria millia auri pondo. Credo scribi debere centū octoginta millia ex Plutarho in uita Fabij, qui tria millia talenta auri fuisse scribit, quæ pondo cētum & octoginta millia reddūt. Ex qua centum, & octoginta centena millia nostrorum aureorum signari potuissent, addito singulis charato, quo minus nostris pendēt, hæc de pondo sufficiant.

Talenta quibus in exprimendis magnis summis antiqui auctores maxime Greci usi sunt, multiplicia fuisse in tertio scripsi, sed Atticū, quod magis cōmune fuit, in exemplū assumā. Plutar. in uita Arist. scribit, Atheniēses a socijs ānua mille,

G iij &

& tercēta talenta exegisse, quę summa ad nostras pecunias relata exiā declaratis nouies centum millia nostrorū aureorū cōficit, quicquid ultra ex proprijs redditibus haberent s. uectigalib. tributis, metallis, quibus tota ea regio tūc maxime scatebat, & quibus illa respub. tā numerosas classes, & exercitus maxime bello Persico et Siculo cōstruxit, & aluit, et, p̄fusas in populū largitioēs et in sacrificijs, et in spectaculis pōpas exhibuit, nō est, p̄positi n̄ri recēserē, sed in mētionē talentorū, quia (ut superius dixi) his maxime anti qui in exprimēdis magnis summis utebant̄, omissis Lydię, Aegypti, Persiæ, & aliorum regum opulentissimorum redditibus, Imperij ab Alexandro acquisiti exemplum apponere uolui, pro miraculo diuitiarum

arum illius sæculi, argumento de
 redditu annuo imperij Romani in
 fine dilato. Iustinus in Epitomate
 suo lib. xij. scribit post obitū ipsius
 Alexandri in thesauro repta fuisse *Alexandri*
 c. millia talentorum, quæ ad nostras *Magni in-*
 pecunias relata, si Attica fuerunt, *credibiles*
 quæ minima, sexagies decies cente
 na millia nostrorum aureorum cō
 ficient, et in annuo redditu tercenta
 millia talentorū, quæ nostris com-
 putata summā triplicabūt, & cēties
 octuagies decies centena millia au-
 reorū nostrorū representabunt, quæ
 quicquid auri, et argenti nostro æ-
 uo toto orbe reperit, summam sine
 dubio excedit. Quo argumento de
 finant iam nonnulli diuitias, & glo-
 riam nostri sæculi celebrare, quum
 hoc maxime exemplo, & alijs in-
 fra dicēdis, & quæ adduci possent,

G v men

Nostri tē- mendicitas, & inopia nostri detega
 poris opes tur, si prædas uolumus exquirere.
 ad ueterū Plutarchus, Arianus, & alij, qui ge
 collate, mē sta Alexandri scripserunt, quadra
 dicitas aq- ginta millia talentorum captis Sus
 parebunt sis ex ærario Darij præter aliã preti
 & inopia. osam suppellectilem suscepisse, &
 præter ea, quæ Persepoli, Tyro, Da
 masco, & in pluribus alijs locis per
 cepisset, quæ summa intelligendo,
 ut supra de talentis Atticis sexaginta
 librarum ad nostros relata, uiciã
 es & quater, decies centū millia au
 reorum nostrorum efficiēt, si quin
 quaginta millia fuerūt, ut Arianus
 scribit, quinta pars addi potest, si de
 talentis Euboicis, seu Aegyptijs O
 ctuaginta minarū (ut credi par est)
 quæ in illis regionibus erant in usu,
 pro portioe summa multiplicabit.
 Iã satis de talētis, q̄a comparatione
 mag^s

magnæ summæ minimæ, & exemplo Atticorum Euboica, & Aegyptia coputari poterunt, quæ minas, seu pōdo .lxxx. pēdebāt, ut. Plī. attestat lib. xxxiij. c. iij. de Euboico alibi, & maximie in Līuio constat.

AD res Romanos tandē accedamus, quarū magnitudo, & gloria nos quæ sumus eiusedē terræ alūni, maxime in admitionē conuertere, & excitare debet, quod potius miremur thesauros uel redditus: an profusas impensas publicas, uel priuatas: de his omnibus mirabilia scribunt autores illius seculi, et maxime Plī. lib. xxxvi. c. xv. et alibi, quæ nō est nūc nrī ppositi recēserē. Si quis uelit, legere potest, et ex p̄suppositis ad nr̄as pecunias referre. Nōnulla tamen adducam pro exemplo fertiorum, & alia quædam pauca.

quæ

*Equestris
census.*

que magnitudinem Romani Imperij demonstrabunt. Quadringentis Sestertijs Equestrem censum constituisse omnes auctores consentiunt, quæ summa fuerit nostrarum pecuniarum, usque nunc ignorauimus, nunc ex præsuppositis constat decem millia nostrarum aureorum representare. Decensu senatorio, qui fuit primo teste Suetonio in uita Augusti cap. de eius liberalitate, ubi etiam significatio ad uerbum duodecies demonstratur, uiginti millium, & postea triginta millium, & de alijs priuatis diuitijs non placet ulterius disserere, quia superfluum uidetur. Diuitias Crassi mihi per exemplum Sestertij assumam, quæ fuerunt Sestertiorum uiginti milliū teste Plinio libro. xxx. iij. ca. x. quæ summa nostrarum aureorum efficit quingentes centum millia, quæ in telluris

*Census
Senatori-
us.*

*Crassi diui-
tiæ.*

te! ligo in annuo redditu, & non in capite, uel sorte, cum Plutarchus in eius uita scribat, iam decima suarū facultatum Herculi consecrata, & uniuerso populo Ro. epulo exhibitō, & ludis magnificentissimis, & alijs profusis expensis & largitionibus patrimonio exhausto, eum tamē septē millia, & centum talenta possedisse, quę summa usuris semis sibus plus dimidio uiginti millium in āno redderet, uidelicet ducēties quinquagies quinq; mille. Et forte locus in Plinio corrigi posset in decem millia, ut redditus sorti in Plutarcho positæ ppius accederet, uel fors in Plutar. duplicanda, accedit argumētum, quod ea decē, seu .xx. millia Sestertium in annuo redditu intelligi debeāt et nō in sorte, quā idē Pli. loco superius adducto, scribit Cras

Crassum dicere consueuisse non esse diuitem, qui legionē annuo reddi tuueri non posset. Legio. n. viij. milliū talentorū impensam non requireret. xx. uero milliū uel paulo minus nutrire posset, ut ex præsuptis de stipendio demonstraui.

DE impensis ædificiorū urbis Romę Plin. ut Sueto. et alios autores omittā, lib. xxxvi. ca. xv. refert, orbē terrarū non solum armis Romanis, sed etiam ædificijs, & operibus mirabilibus superatum.

THESAURI, & opes publicę Romanę. Ex magnitudine imperij, & tot opulētiss. gētib. et regnis, uidelicet Macedonię, Asię, Cypri, Aegypti, Cyrenarū, et alijs deuictis & expiatis cōiectari possunt, et uere dici

Thesau- potest quicquid auri, argēti, aut pretio
ros et opes se materię in toto orbe fuerit, in u-

nam

nam urbē defluxisse, ex quib. multa totius ora
bis deflu-
xiffe in ur-
bem Ro.
ex autoribus antiquis exempla ad-
ducere possem. Sed Plinius, ad hoc
et in pluribus alijs mihi sufficiat: li.
xxxiiij. sæpius adducto cap. primo
et tertio scribit ingentes, uel potius
mirabiles auri, et argenti congeri-
es diuersis temporibus in ærarium
Po. Ro. delatas. Ex quibus unū uel
duo exempla referam, ut obiter lo-
cus in illa parte (ut opinor) corrup-
tus corrigatur, reliqua in eo, et Plu-
tarcho, Liiuo, et alijs autorib. (si q̄s
uelit) legat, et ex p̄suppositis ad no-
stras pecunias referat. Verba Plii.
ut inferius in li. imp̄ssis legūt, auri in
ærario P. Ro. fuere S. Iulio, Aure-
lio Coss. septem annis ante Punicū
bellum tertium pondo. Dcc. xxv. &
reliqua quę sequūt, quę si itelligāt,
put legūt in imp̄ssis, male cohærēt,
&

Ærarium
Po. Ro.

& non respondent miraculo, quod
 Plinius ad ostētationem Romanæ
 potentiæ posteris tradere intendit.
 In libro scripto, ut infra legitur au-
 ripondo. Dcc. x. argenti pondo no-
 naginta duo millia, et in numerato
 lli. lxxxv. M. & cccc. quæ sūma ad
 nostras pecunias relata cōputando
 pondo auri centum ex nostris aure-
 is argēti. x. et pro sestertijs xxv. qua-
 ter decies centum, & sexcenta quin-
 quagena quina millia nostrorū au-
 reorū, uel alio modo, Quadrage-
 sena cētena, et quinquagena quina
 millia, si error non est in calculo.
 Reliqua quæ sequuntur, quia nec in
 libro scripto, nec in imp̄ssis satis mi-
 hi conuenire uidētur, cōputare non
 curauī, nec quid auri, aut argenti in
 ærario fuerit Sexto Iulio, & Lucio
 Mauro Cōs. aut Cæsar ciuili bello

ex eo expilauerit, aut Scipiones, Syl
 la, Marcus Lucullus, & deniq; Pō
 peius, & Cæsar deuictis gentibus in
 triumphis detulerint, & Cato sua il
 latogata expeditione ex Cypro, aut
 Paulus Aemilius ex deuicta Mace
 donia deuexerint, qui in ærariū ex
 ea auri pondo trib. millib. teste Pli
 nio, qui cū Plutar. non bene in hoc
 cōuenit, delatis, Po. Ro. tributo li
 berauit, quisq; sibi legat, & compu
 tet. Sed in mentione pecuniæ nos
 men tributi me impulit, ut exquire
 rem rem scitu dignissimam, & a ne
 mine autorum, quod sciã bene tra
 ditã, qd in redditu P. Ro. habuerit
 tēpore quo maxime uiguit, & potē
 tior fuit, nisi quis uelit Plutarchum
 in uita Pompei adducere, qui non
 immerito solitus sit predicare, se A
 stam ultimã puinciariæ accepisse, &
 H mediam

mediã sua uictoria prestitisse, et red
ditus populi Ro. ex quinquagies deci
cies centenis millib. ut uerbis Plu
tarchi utar, prout in libro cõuerso,
& impresso legit, ad octuagies deci
es centena millia auxit, quam tamẽ
summam si quis uelit computare, et
de Sestertijs argẽteis intelligere, ò
ne miraculum & rationabilem co
piam excederet. Si de greis, et sic mi
noribus ad uerisimilem nõ accede
ret, etiam si illa decies p cẽtena mill.
multiplicẽt, ut multotiẽs reperitur,
adeo quod nihil certi, aut uersimilis
ex uerbis Plutarchi impressi possit
omnino obseruari.

Sed ex lib. Greco, qui nup ad ma
nus nras puenit, fortasse emẽda
tiori q̃ ille q̃ olim in Latinũ fuit cõ
uersus, uel melius interpretato, uni
co uerbo mutato satis constat, quid
illo

illo seculo, scilicet triūphante Pompeio populus Ro. in annuo reddito habuerit, ut inferius adducā, Quid uero seculis posterioribus maxime etate Plinij, cū adhuc apud autores exquisite, uel ex p̄fesso non inueniam, per argumēta exquirere cōuenit. Quibus si credere uolumus, Plinius eruditionis magister, & sine quo, si uerū fateri uolumus, iam facta librorū antiquorū iactura, nihil sciremus, non absurde, id meo iudicio prestabit, si duo eius loci cōferantur, & bene obseruentur, & computentur. Sed prius uerba Plutar. adducā, cuius codex in eo q̄d imp̄sso latine legit centena mill. illa mill. in myriades corrigi debent, & numerus ad drachmas referri, et id in Greco exp̄ssū est, ut dicat uniuersa Ro. urbis uestigialia ante illud bellū fuisse

H ij quin-

Census
Po. Ro. an
nui incre
dibilis.

quingages decies centenas myriades drachmarum, & ad octuages quinquies decies cētenas auctas, & sensus qui aliter nullo modo elici potest, rectissime procedet. s. Pompeiū sibi arrogasse, quod redditus annuos Po. Ro. qui ante ipsum quingages decies centenas myriades drachmarum presterāt, sua uictoria ad octuages quinquies decies cētenas auxisset, quæ summa, ad nostras pecunias relata, ex his, quæ in Sestertio diximus, intelligi debet, ut quæ ante Pompeium quingages decies cētena mil. nostrorū aureorū fuerāt, ad octuages quingages decies centena mill. aucta fuisse, uel aliter, quæ quingages millena mil. fuerāt, octuages quingages effecta, cū ex his, quæ in Sestertio diximus, aurū argēto decuplo cōputet, & sic myriades. i.

as .i. decē millia drachmarum argē
 ti mille ex nostris aureis , qui sunt
 pōdere drachmæ conficiēt .s. quot
 myriadies drachmarum argētitor
 millia nostrorum aureorū intelli
 gātur, uel aliquid plus, uel minus, p
 ut illis diebus aurum argento con
 ueniebat. Et ex his satis redditus an
 nui Po. Ro. triūphante Pompeio
 intelligi possunt.

Quid autē habuerit seculis poste
 riorib. quib. ditior fuerit resp.
 iā ad Monarchiā redacta , maxime
 circa t̄p̄a Plinij, ex eo conabor ostē
 dere, n̄. eius locis collatis, ut superi
 us dixi: li. xiiij. ca. xviiij. de felicitate
 Arabiē scribit Indiā, Seres, et Ara
 biā uidelicet negotiationes, quę ex
 illis regiōib. in nostrum orbē deue
 herēt, adimere imperio Ro. annua
 millies cētena. M. sestertiorū, et in
 H iiij telligo

telligo de eris, et sic minoribus, q̄ ut
 in Sestertio dixi, iiii. denariū cōfici
 unt, & sic erūt millies uigena quina
 millia denariorū uel clarius dena-
 riū ducēties quinquagies cētū millia,
 quæ summa ad n̄as pecunias rela-
 ta ex p̄suppositis, ut decē denariū au-
 reū ex nostris referant, aureorū no-
 strorū bis decies, & quinquies cente-
 na mill. Et hanc summā scribit Pli.
 Indiā, Seres, Arabiā imperio Ro.
 quotannis ademisse, alio in loco ui-
 delicet libro vi. cap. xxiiij. scribit In-
 diā singulis annis quingentesimam
 exhaurire Romani imperij, et cū de
 India scribat, intelligo de tota illa
 negociatione oriētali de quo libro.
 xiiij. mētionē facit, q̄a ibidē māsio-
 nes & itinera nō solū ad Indiam, ex
 qua etiā merces Sericę deuehebāt,
 sed etiā ad Arabiā p̄tinētia describit,

ex quibus credi par est, Plinium de
 rota illa negociatione intellexisse. s.
 Serica, & Arabica, quę fere uniuersa
 Coptū oppidum Aegypti a mari
 rubro Camelis deuehebat, & si quinquagies multiplicet summa posita
 lib. xij. ca. xviii. uidelicet bis decies
 es, et quinquies centena millia, ad cę-
 tena uigena quę cętena mil. nostro-
 rum aureorū ascēdent, uel alio mo-
 do, cęties uigecies quinquies, decies
 centū millia, & totidem millena
 millia nostrorum aureorū, illa sum-
 ma posita lib. xij. quinquagies mul-
 tiplicata efficiet, et tantū habuisse in
 ānuo reddito populū Ro. sumpto.
 Ex his duobus locis Plinij collatis
 satis p̄babili argumēto nō absurde
 opinor, imo opinionē p̄fiteor, nec
 miraculum, aut incredibile uidebi-
 tur, si quę uestigalia, metalla, tributa,

*Hispania
uestigal et
fertilitas.*

et alios urbanos, & puinciales illius imperij redditus animaduertat, quos quasi ad calculū huius, et fortasse maioris sūmę iueniet, si exacte et particulariter qđ quęq; puincia solita sit, et potuerit illo sæculo exhibere cōplectat animo, cū ex Hispania sola ultra alios uberrimos, puētus mirabilis, & pene incredibilis auri, argenti, atq; aliorum metallorum copia, pueniret. Cuius tres tantum regiones Plin. tradit li. xxxiij. capite quarto uicena millia auri pōdo singulis annis Populo Ro. prestitisse, quid Turdetania, Bethica, Cantabria, & Celtiberia, & alię qđ hæ, & reliquę argenti, quas omnes argenti, & omnium metallorū fertilissimas fuisse ipse attestatur. Et idē cōfirmat Strabo in descriptione eiusdē, puicigę, scribēs apud Carthaginem

ginem nouam ex breuissimo terræ
 spatio stadiorū .cccc. id est ex quin-
 quaginta millibus passuum P. Ro.
 in dies uiginti quinque mill. drachma-
 rum, quæ summa ex nostris aureis
 duo millia, & quingentos conficit,
 redditum habuisse. Et ut etiam Plin-
 ius bonorū omnium, & præcipue
 auri, & aliorū metallorū fertilissimam
 prædicat: idem multi alij au-
 tores attestantur, ex quibus fortasse
 non temerarie proferri posset, Po.
 Ro. ex sola Hispania tunc maiores
 redditus percepisse, quàm uniuersæ Eu-
 ropæ puiciæ suis principib. nunc ex-
 hibeant. Sed quod Gallie metallis, et cæ-
 teris bonis fortasse non inferiores?
 Quid Italia tunc florētiss. Quid ipsa
 Roma totius orbis æporiū, & dñā,
 quātū sibi ipsi præstitisse credi par-
 est. Quid Illyricū uniuersū auri, &

H v argenti

argenti fertilissimum, cuius unam tantū partem breuissimo spatio in Dalmatia Plinius loco superius ad ducto refert quinquagenas libras auri singulis diebus effudisse: quid prouinciæ illi contiguæ, et eiusdem naturæ (ut Britannia et Germanias omittā, quibus illis seculis argenti, et auri metalla nondum cupido aut ingenium fuerat scrutari) Epirum, Macedoniam, Pānonias, Mœsias, Thraciam: Quid tot Græciæ regiones, quibus etsi multū prioris fortune tūc deesset, tñ illius non contemnendā partē seruabant: Quid magna Chersonessos, a quibusdam Asia minor appellata, ex qua, nec integra, et iā per Mithridatē exhausta, Sylla una indictiōe. xx. M. talē torq̄ exigere non dubitauit: Quid extra illā Pōticae regiōes, ex quib. uellus aurum:

*Cherson
essos.*

aureum? Quid aliæ ultra Taurum
 ditissimæ, Syria, et aliæ circa illā a
 Romanis tunc possessæ? Quid Ae
 gyptus, Cyrenæ, Lybia, Numidia,
 Mauritania? qd tot sparsæ mari nro
 insulæ felicissime. quarum omniū,
 et aliarum continentis regionum,
 tunc Romano imperio subiectarū,
 si quis diuitias, potentiam, et reddi
 tus per autores relatos complectatur
 animo, nō profecto mirabitur,
 de his quos ex Plinio computando
 excussi, sed maiores fuisse credet, et
 paulo minus ex alijs autoribus illi
 us sæculi calculo confirmabit, si ar
 gumētis ex Plinio adductis minus
 fidei præstiterit. Quod aliquando
 exquirere cogitavi: et fortasse nō ab
 surde p̄fecissem p̄scrutādo, qd q̄q̄
 regio, seu Reges, tunc uel paulo an
 te in redditu habuisset, nisi ab̄iūso
 &

& prorsus inutile uisum fuisset, ex di-
 uersis autorib. & multiplicib. locis,
 coniectura, & argumētis exquirere,
 quod ex duobus quasi eiusdē seculi
 luculētissimis autorib. satis & apte
 cōsequi possem, quorū autoritates
 sibi inuicē maxime fidē arrogent,
 cū ea quæ ex Plinio adduxi, nō uul-
 gare testimoniū afferant, his quæ
 Plutar. in loco superius adducto at
 testatur, Populū Romanū triūphā
 te Pompeio octogitaquinq; myria-
 das drachmarū, & sic octogita quin-
 que millena mil. nostrorū aureorū
 in annuo reddito percepisse. Et hec
 illa confirmant, quæ ex Plinio ad-
 ducta fuerunt, tot prouincijs postea
 imperio additis, & ex diuictis ante
 Pompeium usque ad tempora Plin-
 ni pacatis, & ad uberiores prouen-
 tus (ut credi par est) productis, illa
 octo-

octoginta millena millia ad cētum
& uiginti quinque millena millia ac
creuisse, quod facile disquirere po-
test, si quis postea acquisitas, & pa-
catas prouincias recensere uelit, &
quales fuerint, considerare.

Sed cum iam satis pecunię decla-
rata, & computatę fuerint, & o-
biter alia multa quibus expendun-
tur, ut impensę, & antiquorum mo-
res nobis innotescāt, res poscere ui-
detur, ut melius cognoscantur, mē-
suras seminum, liquorum, & agro-
rum his addere, quibus uita cōstat,
& potissimū ad eorū usum pecunias
inuētas fuisse credendū sit, cum reli-
quę merces permutādo nō semper
usibus uitę cōuenirēt. Et ideo ex u-
su, & cōmodo mortaliū metalla, &
ex his pecunias inuentas credi par-
est, quę omnibus cōmercijs, & maxi-
me

me his, quæ uictui necessaria forēt,
 semper essent opportuna, et sic uniuersa antiquorū contractio cognoscitur, quas mihi uenia sit, si t̄p̄ breuissime, et festinata cura percurrā, quod ingeniolum meum promptissimum ad referendum qualia cunq̄ studio assecutum sit, negotia urgentissima impediānt, et alio cōpellāt. Ideoq̄ mihi satis erit mēsuras antiquorum frequentiores excutere, & obiter nostris conferre, et ita breui elogio declarare, ut omnibus quib. erit curæ, ex his facili disquisitione reliquæ minus frequentes possint innotescere. Mensuræ igitur liquorum, ut ab his initium capiam, quæ frequentiores, et stabiliores apud antiquos fuerunt, quia humida pondere inter se parum differunt, cum in eo sicca, et præcipue semina, quibus

*Humida
 parum p̄
 dere differunt.*

Humida parum pondere differunt, cum in eo sicca, et præcipue semina, quibus

bus uita cōstat, genere et specie raro conueniant, ut Triticū a Milio, et utrūq; inter se, et ideo eorū mēsuræ non facile pondere dephēdi possunt. Omissis igit̃ his, quæ tantum ad medicinæ usum repertæ sunt, ut Cyatho, Myxto, Cocleari, et reliquis similib. frequentiores ad usum uitæ fuerunt hemina, siue cotila, sestarius, congius, urna, āphora, culeus, quo nulla mēsurā liquōrū maior fuit apud āntiquos. Hemine duę sextariū, sex sextarij cōgiū, quatuor cōgij urnam, duę urnæ āphoram, xx. amphoræ culeū cōficiunt. Harū ratio ex autoribus inferius demōstrabitur, et primum ex autoritate autoris illius in volumine Prisc. inserti sine titulo, qui carmine p̃secutus est pōdera, et mēsuras antiquas, quem Rh. F. appellari scriptū repi, ex cuius

Mensuræ
liquorum

Rhemmi
us Fauinus

com

*Vrna.**Culeus.
Congius.
Sestarius.**Amphora.*

computatione hæc omnia sumi pos-
sunt, & ex alijs autoribus particula-
riter comprobabunt. Quod urnæ
quadraginta, & amphoræ uiginti,
culeum conficiant clarum est, de ur-
nis Columella lib. iij. ca. iij., ppe fi-
nem, de amphoris Plin. lib. xiiij. ca.
ix. demonstrat, scribens septenos
culeos cētenas quadragenas āpho-
ras cōficere. Sestarij, & congij quo-
modo inuicem se habeāt, demōstra-
tur autoritate Catonis ca. lvij. dum
scribit mense sexto, & reliquis ope-
rarium bibere iustū esse uini sesta-
rium, idq; referre in mense cōgios
quinq; dicit, qui sexies multiplicati
sestarios .xxx. conficiunt, & sic sex
sestarij congium. Sequens cōputa-
tio non proprie, sed ppe conuenit,
cum scribit in mense x. xi. in dies he-
minas .iij. in mense amphorā, cum
amphora

amphora sestarios quadraginta ^{o = Amphora}
 cto, et sic heminas nonaginta sex cō
 ficiat, et computatio nonaginta tan
 tum demonstrat, superior itē nō cō
 uenit, et codex deprauatus est. Lea
 gitur enim in libro meo imp̄ssuræ
 antiquæ, loram bibant menses. iij.
 mēse. iij. heminas, et reliqua. Scri
 bi debet lorā bibant primos duos
 mēses, tertio et quarto heminam, ut
 numerus mēsiū duodecim, et sic an
 ni reperiatur, et a primis, & nō a ter
 tio, & quarto computatio initiū ca
 piat. Sed nec cōputatio cōuenit, cū
 xxx. heminæ, uidelicet sestarij quin
 decim duos tantum, & dimidiū, &
 nō. iij. cōgios cōficiant, & sic aut er
 ror in codice, aut me^o est, aut de mi
 nimo nō curauit. Heminā esse dimi
 diū sestarij Gel. li. iij. ca. xiiij. testat. ^{Hemina.}
 Liq̄r itaq; mensuris ita declaratis,

ut quid inuicē capiāt, & capiant, factis intelligi possit, earz pōdera, quibus præcipue deprehendi, & ad nostras referri possunt, dicenda sunt, & a minore, ex iam dictis initiū capiā. Hemina pendet uncias decē, sestarius uiginti, hoc est librā & bessem, cōgius libras .x. urna quadraginta, amphora octoginta, culeus mille, & sexcētas libras pēdet, hæc ex dispositione iam dicta mensurarum, & ex multis autoribus, & maxime ex Fauino supradicto colligi possunt, & de amphora, & sestario S. Pompeius attestat. Et ex pulcherrima Pliniana cōputatione paucis cognita li. xiiij. ca. iij. scribendo de uino Opimiano colligitur, et obiter usurę semissium cōphendunt, quas nris seculis diu nō bene cognitas mihi olim applaudebam, uel solū, uel
in

*Mensura
liquorum
quo ponere.*

Fauinus.

Usura.

inter paucos intellexisse, postea longo interuallo Hermolaū inter nr̄g atatis literarum assertores eminentissimū, in prima editione Plinianę castigationis ignorasse, in secunda nō suo fortasse inuento, sed ex alicuius relatione, ex eo cognouisse animaduerti, ^{quā} locū Columellæ corruptū adduxit. Ex quo nec cōputatio, nec usurę semissii subduci possūt, & excutionē sui codicis corrupti ipsemet excludit, p̄fitēdo in fine opis nihil mēdosum in eo reperiri posse, sed fortasse ex eo uitiū fuit, quod ad summam Sestertiorum, ex qua usurę, nō ad principium, ex quo summa subducit̄ aduertit, uidelicet ad modū, seu numerū iugerū, quę septē & nō octo, ut in codice corrupto legitur, poni debent, ut computatio Sestertiorū, ut ex ea usurę semissium

Locus
Columellæ

recte, & sine uitio subduci possint, quas ex occasione mensurarum, & se-
 tertiorum hoc loco declarare libuit, ut uno cōtextu duæ pulcherrime, &
 utilissimæ Plinij, & Columellæ cō-
 putationes & obiter amphora, &
 Vrna discutiantur, & codex Colu-
 melle corruptus corrigatur. Usurg
 igitur semissium non semis sortis. s.
 ex centū quinquaginta, ut diu insci-
 te creditum, sed sex pro centum red-
 dunt. Exempli gratia, ut qui centū
 dederit, annua sex pro usuris semis-
 sibus recipiat. Si mille sexaginta, &
 sic ex quacunq; sorte sex pro cētum
 ānua referat. Quæ adeo ciuiles, &
 modicæ, ut Plinij uerbis utar, existi-
 matæ sūt, ut etiā nris seculis, nō pro-
 odiosa decoctura, sed quasi p bene-
 ficio receptæ sint, & si loco pretij sit
 res, quæ fructum reddat, iam quasi
 etiā

Usurarum
 ratio.

etiam a nostra religione tolerantur,
 & ex eo Semisses dictæ sunt, quod se-
 mis cuiuscunque pecuniæ, cuius erit
 fors, quolibet mense reddat. Quæ si
 integrâ pecuniâ quolibet mense præ-
 staret, duodecim annua referret, p-
 centum. Exempli gratia (ut etiâ he-
 betioribus pateat) qui centum aure-
 os dedit, dimidiatum aureum quo-
 libet mense accipiet, & sic in âno sex
 integros, & ita de qualibet summa,
 & specie pecuniarum, & inde usuræ
 semissiû dictæ sunt, quod semis quo-
 libet mense pro ceterum pecunię tra-
 ditæ reddant, quæ diu latuerunt, quæ
 ratio ignorabat. Et adhuc credo la-
 teret, nisi Columelle cõputatio lib.
 iij. ca. iij. eas demonstrasset. Et alia
 Pl. quæ amphorâ ostendit lib. xiiij.
 ca. iij. quos declarare constitui, & ut
 melius intelligantur, Sestertios in

I iij pecu

pecunias nostras conuertam. Columella igitur loco superius adducto, quod cupidiores, etiam qui duntaxat utile respiciunt, ad honestissimam, & pulcherrimam, agriculturam artem excolendam, etiam spe lucri alliciendos cogitauit, non tantum uerbis laudando, & suadendo, quod et alij autores, sed re ipsa calculo appposito, et ratione subducta, omni scenore, & omnium aliarum artium maxime culturam

*Vinearum
cultura
quæstuo-
siss:
Locus Con-
lumelle.*

uinearum quæstuosissimam demonstrare uoluit. Et ut clarius id præstet, ponit quempiam emisse fundum septem iugerum, & non octo, ut corrupte in impressis legitur, & in hoc Hermodam errasse dixi, quia si octo iugera ponas, & per singulis singula milia. Sestertiorum expensa, computatio non præcedet ad summam, uidelicet ad uiginti octo milia, si septem ex amissim conueni-

uenit. Ideo legas iugera septē, & p
eis septem millia Sestertiorū num-
morum expēsa. Quę summa ad no-
stras pecunias relata, facit ex n̄ris
aureis de Camera (ut in Sestertio di-
xi, uidelicet librarū sex, uel solidorū
Venetorum centū & uiginti) cē-
tum septuaginta quinç. Itē uinito-
rem esse emptū Sestertijs nūmis o-
cto millibus, ex nostris aureis ducē-
tis. Item uiui radices, et pedamenta,
& alia necessaria ad uineā constitu-
endā, duo millia p quoç iugero, &
sic p septē quatuordecim mil. Sest-
ertiorū ex nostris aureis tercēta &
quingenta, hoc cap. est xxviii. mil.
Sestertiorū nūmorū ex nostris au-
rei septingenti & uiginti quinç, hu-
ius summæ usuras Semissiū uideli-
cet sex p cētū quolibet anno, p duo-
bus primis qbus uineæ dño fructū

non reddiderūt, & sic caput illo spatio mortuū extitit, ponit tria millia quadringentos, & octoginta sestertios nūmos domino decoxisse, ex nostris aureis octoginta septem additis usuris sorti caput sit, sestertiorū, xxxij. millium quadrīgētorū & octoginta, nostrorū aureorū octingentorū & duodecim. Huius etiam summæ usuras semissium subducit modo iam dicto, quas ponit esse sestertios mille nongētos, & quinquaginta, ut calculus in numero rotundo procedat, tñ si recte computent sestertius deerit, & sic ex nostris aureos quadraginta octo, & dodrans alterius, id est ex quatuor aurei partibus tres, & sic Marcelli Veneti no uem. Cum igitur Columella in hac computatione bis ex sorte usuras semissium subducatur, et utroq; calculo

ex sorte proposita summæ usurarꝝ
 subductæ sex pro centum excipere
 reperiatur, nulli dubiũ potest esse,
 quin huiusmodi usurę. vi. pro. c. ex
 annua sorte percipiant. Et ulterius
 pcedendo, qđ pposuerat cõfirmat,
 vii. iugera pretio & impensa superi
 us adducta, cõparata, minimo red
 ditu singula singulos culeos uini re
 fundere, qui uilissima añona tercẽ
 tis sestertijs nũmis. s. aureis nostris
 septẽ, & semis singuli distrahanť, et
 sic septẽ culei duob. millib. & sester
 tijs cẽtum scilicet aureis nostris qua
 quaginta duobus cũ dimidio, & sic
 oĩo adhuc excedũt usuras fortis p̄dij
 cõparati, que fuit sestertiorꝝ nũmo
 rũ. M. DCCCC. et quinquaginta et sic au
 reorum nostrorum quadragita o
 cto, & dodrantis aurei. Sed extirpã ^{vineaque}
 dam uineam scribit, cuius singula ^{extirpanda.}

I v iugez

*Vinearum
cultura
redditus
mercaturę
excedit.*

iugera ad minus tres, seu plures cuius
leos non reddant, & aliquando octo,
ut Varro, Pli. & ipsemet Columela
in alio loco attestant. Et sic culturam ui
nearum ex uino & plantis, non solum
modici scenoris, sed cuiuscumque que
stuosissime mercaturę redditus ex
cedere, & honestissimo, & quietissi
mo fructu eam exercentes ditescere
demonstrat, & obiter declarat Cule
um quadraginta urnarum esse ca
pacem. Hoc idem de usuris, et ampho
ra confirmat Pli. loco superius addu
cto, pulcherrima computatione docens
quod manceps pertinax nimia suę mer
cis retentione amittere possit. Constitu
it. n. amphoram uini cętenis nummis Ses
stertijs, id est aureis nostris duobus cum
dimidio fuisse ceptra Opimio consule,
seruatumque uinum, ut uetustate pretio
sius fieret, cętum & sexaginta annis,
usque

usq; in tempora Cai Cæsaris Germa
 nici filij, & quarti in ordine principū
 Ro. Et auaritiā pariter, & stultitiā
 mācipis taxaret, scribit emptorē nō
 minus lucri, & certioris ex pretio ui
 ni seruati per tot annos usuris Semi
 ssibus, quæ ciuiles, & minime odio ^{vsure ciui}
 sæ sunt, præcipere potuisse, q̄ ipsius ^{les.}
 uini tā lōgo curriculo tēporis serua
 ti, & mille periculis, & iacturis ex
 positi, cuius uncie, quæ sunt nongē
 tæ et sexagīta, pares essent sestertijs,
 q̄ cētū et sexagīta annorū spatio usu
 ris semissib. contrahi potuissēt, et si
 aliter sensisse Plī. et adhuc maiori
 stultitia mācipē taxare uoluisse o
 piner, computādo singulas uncias
 illius uini per tot annos seruati pre
 tium totius amphoræ æquasse, uel
 potius superasse, si usuræforti quo
 tannis multiplicando addantur,

& ex his usuræ adhuc subducantur.

*Siccorum
mensuræ.*

Liquidorum mensuris ita declaratis, ut quid unaquæque ipsarum pondere, aut capacitate ab altera differat, intelligi possit, nunc Siccorum, ut frumenti, & aliorum seminum quibus alimur, & uita constat, & aliarum rerum, quæ non fluida, aut fluxa in commercio, & usu apud antiquos fuerunt mensuræ dicende sunt, quas admodum paucas, & aliquando liquorum, ut Sestarijs ad sicca usos fuisse reperio, quod etiam temporibus nostris euenire uidemus, ut quæque ciuitas una, aut altera mensura ad sicca cõtenta sit, quas multiplicando, aut diminuendo usque ad quartarios suas res distrahere, et commercari cõsueuerit. Ita & antiqui Greci modicis, Latini modijs in commercijs fere passim usi sunt. Modij vi. medianum

*Quarta
ij.
Medius
Modius.*

nū cōficiūt, Sestarij. xvi. modiū. Sestarios pono, qa & his sicca, & humida metiri cōsueuerūt. Horū singulorū pōdus supius scripsi fuisse libreg, et bessis, id est unciarū. xx. Modij pōdus ex cōputatiōe sestarij, & āphore supius adducta fuit, librarū xxvi. & unciarū octo, medimnū librarū centum & lx. Nā Fauini carmine deponderibus superius adducto demonstrat, sestarios xvi. modium, modios iij. āphorā, binas āphoras medimnum cōficere. Cuius auctoritatē ob id maxime sequor, quod est ātiqui no minis, et in humorū mēsuris, quæ scripsit, alijs autorib. cōpbanē. Accedit etiam qd pōdera ōnium iam dictarū mēsurarū, prout posita sunt, calculo ad inuicē conueniūt. qd medinus sex modios, in se habeat, ex pluribus autorib. colligi

gi potest, sed Cicer. mihi sufficiat in Verrina quarta, in quā plurib. locis cōputādo demōstrat, modiū esse sextā partē medimni. Nec ignoro in uita Pōponij Attici legi fuisse septimā, sed ibi locū esse corruptū auctoritate aliorū conuicit. De pondere uero, quod supius dixi fuisse librarū c. & .lx. aliquantulum hæsito, quia apud Pausaniam legitur, fuisse nisi centum, & octo, tamen primæ opinionī magis assētio, quia ceteris pōderib. magis conuenit. De pondere modiī difficile puto posse affirmari, cū ea, quæ metiēdo capiat, ut triticū, legumina, et alia huiuscemodi sicca, non solum genere, sed etiā specie inter se, bonitate, aut natioē diuersissimi sint pōderis q̄ in humidis nō sic euenit. quē nō multū pōde redifferūt, ut uinū, & aq̄, & huiuscemodi

Locus in
uita Pom-
ponij At-
tici.

modi dilutiora, crassiora uero, ut
 mel, & oleū specie inter se parū uel
 nihil gñe non multum, & quasi cer
 ta mēlura, quia mel a melle, & oleū
 ab oleo parū pōdere differt, illud q̄
 ab isto. Et quicquid est, quasi mēsurā
 certa differt, sed in hoc, id qđ ratio
 suadet, autoritate Plinij uidet̄ com
 p̄bari, mēsuras liquidorū quasi cer
 to pōdere fuisse, siccorū fere uario.
 quia in illis nihil uacui, & fere eadē
 natura, in his multū uacui, & diuer
 sissimæ spēs, & ideo si sestario, aut
 modio liquida metiamur, sua pōde
 ra reperiēt̄ habere & uniformia. Si
 uero sicca, ratione iā dicta diuersissi
 ma, q̄ autoritate cōpbat̄ Pli. li. xvi
 ij. ca. vij. scribit. n. modiū tritici Gal
 lici nō excedere uicenas libras, et al
 liarum prouinciarum parum ultra
 & tamen si modius pōdere liquidi
 metias

metiatur ratione amphoræ, & sestaria
rij, hoc est, ut amphora tres modios
capiat, et ipsa sestarios sexdecim, ut
traq; ratione erit pondere stabili, et
non uariato bonitate, aut natione,
ut in siccis librarum, xxvi. & uncia
rum octo. idem uidetur cōprobari
de sestario ca. nono & decimo, & se
quentibus. Ex his non absurde col
ligitur antiquos humida pondere
fere certo sicca uero uario, uel sola
capacitate metiri in usu habuisse. Et
exemplum sumi potest de modio,
& sestario, quod in humidis habe
rent pondus constitutum, in siccis
sola capacitate censerentur. Idq; ex
periendo deprehendi uasis ad mēsu
ram antiquorum fabricatis, quorū
contenta sicca, & humida pondere
multum differre cognoui. Videtur
tamen Plin. eodem ca, maioris mē
suræ

Locus Pli
nij.

suræ modium fecisse, cum scribit se
 xaginta pōdo panis emodio referri,
 & reliqua: sed aut locus corruptus
 est, aut aliter debet intelligi, &
 illud idē dici potest in ca. decimo,
 cū scribit centū & vigintiduos panes
 e modio similaginis iustū esse cōfi-
 ci, quia aut panes erant exigui, aut
 numerus est corruptus, quia modius
 ātiquus tot panes formę, aut ma-
 gitudinis nostri temporis referre
 non posset, & ex his que sequuntur,
 colligi potest, cum scribit ex tribus
 sestarijs madidis pultis modium re-
 duci, quia eadem proportione pos-
 set ex modio, qui esset viginti quin-
 que librarum, uel circa, sexaginta li-
 bras panis referri. Idēq; existimari
 debet, & si alibi aliquādo maioris
 mēsuræ modium uideatur innuere
 cum ipsemet Pli. mensurā superius

K

posi-

positā non excessisse pluribus in locis demōstret, & maxime eodem capite septimo superius adducto, cōparādo triticū ordeo, quod dicit nō excessisse libras xv. et fabam xxij. et innuit triticū nō multum excedere. Item infra cum scribit e modio filiginis triginta pondo panis reddi, et parum supra dixerat iustum esse panis tertiam portionē ad grani pondus accedere, & subinde sequētibz loquendo de tritico Alexandrino, & Cyprio, & ca. ix. in fine, & cap. x. & alibi. Sed nonnullis fortasse absurdum, & pene incredibile uidebitur, quod & mihi aliquando, anteq̄ ratio cōfirmaret̄, occurrisse fateor, ātiquos, & precipue Romanos illo sæculo copiosissimo sua pene uniuersa cōmercia tā exiguis mensuris confecisse, & cōtractasse, quod & si
admi

admirabile uideat̄, tamē usq̄ adeo
 ratiōe, & autoritate demōstratū est,
 ut ex ea nulli, uisi p̄tinacibus, dubiū
 reliquat̄. Et p̄ter ea quę sup̄ius ad-
 ducta sunt, & multipliciter adduci
 possēt, de āphora & sestario, q̄d ta- *Amphora.*
 les fuerit, & nō maioris mēsure au-
 toritate Capitolini cōp̄babit̄. Scri-
 bit enī in uita Maximini illū aliq̄n *Maximini*
 bibisse āphorā uini, & duos & tres *ebrietas.*
 sestarios sui sudoris ostēdisse. quod
 utrūq̄ in mensuris iā dictis mirabi-
 le dici potest. sed si maiorē his mo-
 dum constituamus, omnino incre-
 dibile, quod homo ultra lxxx. li-
 bras uini uno die hauserit, & ultra
 tris sudoris emiserit. Et in uita Ale- *Alexādes*
 xādri Mameæ legit̄ eum ieiunum *Mameæ.*
 saepe sestariū aquæ frigidæ bibisse,
 et in plurib. locis apud autores repi-
 tur, modestissimos & sobrios uiros

in cœna nō ultra festariū uinibibisse, qua mensura & nostri temporis sobrios homnes esse cōtentos uideamus. De Congio Plinius lib. xiiij. in fine comprobabit, scribens plures fuisse, qui tres congios uini uno impetu hausissent, quod pro miraculo adducit, & non ab re, ut de amphora in Maximino, sed si maioris mensurę congios arbitremur, penitus incredibile uideri potest. De aliis itē mēsuris liquidorum nō ambigitur De medimno & modio ultra ea quæ ex Plinio & alijs autoribus superius adducta sunt, accedit argumentum, uel potius demonstratio, quæ si alia deessent, per se sufficere ad utrunq; comprobandum, quamuis supuacuum uideat̃ argumentis querere, qđ assertionib. supius adductis, & quę adduci possent, manifeste

feste comprobetur, tamen quia ad
cōparādas n̄ras mēsuras cū ātiq̄s ali
qd cōferree potest, appōere uolui.

Omnes antiqui agricolæ, & pre
cipue Columella lib. ij. ca. ix.

Plinius lib. xvij. ca. xxij. & alij su
is locis scribunt modios fere quin

q̄ tritici pro semine iugeri satis esse,^{iugerum}
milij sestarios quatuor. Cicero in^{quantum}
Verrina quarta modios tritici sex^{seminis re}
s. medimnū in iugero satis esse scri^{quirat.}

bit. qui modus etiam nostræ semen
tationi fere cōuenit, si quātitas semi
nis cū spacio terræ cōputeŕ, et hoc,
quid modius fuerit, demōstrabit.

Quod ut clarius fieri possit, præfari
cōuenit, & ueniā deprecari, si in his de
clarādis, & cōputādis, q̄a Latina de
sunt, uocabulis uulgatissimis, & ō
nino popularib. utar, ne in illius er
rorē incidā qui cū uellet Latinitatē

seruare, culpam inscitiae subiit, & p
 mensura Veneta, quae uulgo stariū
 appellatur, & ultra centū & septua-
 ginta librarū minorū tritici capax
 est, sestaria tam exiguae mēsurę Ve-
 netijs sup hostio Annonariae curiae
 insculpi fecit, quod omnium literarū
 professorū, qui plurimi, & eruditis-
 simi in illa inclyta ciuitate reperun-
 tur, maxime interesse puto, magi-
 stratus admonere, ut illud uocabu-
 lum sestarioꝝ ex culpi feciant, & eo-
 rum loco patrias mēsuras proprio
 nomine uel circūscripto inscribi iu-
 beant, cum huiusmodi inscitia nō si-
 ne nota illius almae ciuitatis tot do-
 ctissimorum uiroꝝ patrię, & alum-
 ne ab externis transeuntib. legat: q̄
 dixisse nō mihi arrogatig, sed insitae
 in eā ciuitatē pietati, q̄ illi debeo, &
 libēter agnosco, ascribat. Sed his o-
 missis

missis ad cōputationē ppositā reuertar. Cāpus noster (sic em̄ modum, et Campus maior est iugero an mēsurā agri appellamus) quā inferi ti quo. us demonstrabit, iugero antiquo, pportione maior est, duab. n̄ris mēsuris tritici, quas staria patrio uocabulo appellamus, & altero dimiato, seu non integris tribus fere serit̄ pro qualitate terræ, & arbitrio serētis. Mēsurā n̄ra ex collatione inferius demonstrāda plusq̄ duos modos antiquos continet, q̄ si pondus in siccis seruaret, quod eis in humidis attribuit̄, uidelicet libras xxvi. et uncias viij. paulominus duā n̄rā mēsurā æquarent, quam fere xliij. libræ maiores n̄re unciarū xvij. boni tritici implēt, minores uero unciarū xij. circa quinquaginta nouē. Et antiquos huiuscemodi mensura, capacitate, & non pondere constituto uti consue-

sueuiffe puto. Sed si pondere ficci
cēsebat, multo minor reperit ratio
ne iam dicta, quia uacuum inest, &
ideo modius ficci ad libras xxxiij. uel
circa contrahitur pro qualitate ma
teriæ, ut in Plinio legit, quod uase
ad pondus sestarij fabricato uerum
esse deprehēdi, eo sexdecies tritico
implete, & euacuato, idēq; uniuersū
ad pondus superius positum acce
dere inueni, quod duplicatū libras
xlvi. efficiet, mēsuram uero nostrā
eodē tritico et statera seu lance quin
quaginta octo, uel circa pēdere de
prehendi, & sic mēsuram nostrā duo
decim libris, uel circa duobus mo
dijs antiquis maior reperitur, & sic
campus noster plus quam iugerum
triginta libras seminis requirit, &
erit proportio a centum & quindecim,
quas requirit iugerū, ad centū

&

& quadraginta quinque, quas requirit campus noster, qua ratione semet ratio iugeri & campi nostri fere conuenit. Nam teste Columella lib. vi. ^{Iugerum quot pedum Campus quibus mensuris constat.} cap. primo, Iugerum uiginti octo millibus & octingentis pedibus quadratis constat Campus uero noster sex pedibus, hoc est mensuris sex pedum, quas perticas appellamus, sexaginta in longitudinem extendit, quatuordecim in latitudinem, qui modus triginta millia ducentos & quadraginta pedes quadratos conficit. Sed Iugerum antiquum non solum numero pedum, etiam eorum quantitate nostro campo minus erat, quia pedes antiqui, quibus iugerum metiebantur, nostris pedibus fere uncia, & sic .xij. parte breuiores reperiuntur, adeo quod si quantitas seminis cum spacio terrae computetur, sementati nostra ^{Semetatio nostra antiqua.}

ab antiqua paræ differre reperiet. et
ex his etiã mores antiquorꝝ in hoc,
et modius qd fuerit, demonstratur.

Hęc uolui dixisse non tantum ut
mēsurā modij, q̄ supra satis fu-
it declaratus, confirmarē, sed ut mo-
res, & consuetudines antiqꝝ, sicut
in alijs, etiã ratione seminādi a n̄ris
nō multum differre demonstrarē,
quod hoc toto opusculo præcipue
mihi cordi fuit, ut ex moribus, & cō-
suetudine antiquorꝝ ad quæq; pera-
genda et constituēda instructiores,
& prudētiores efficeremur. Cum
itaq; in sestertio ātiquorꝝ pecunias
declarauerim et n̄ris cōtulerim & su-
pius etiã eorꝝ mensuras pro ingenis
oli mei uirib. demonstrauerim, reli-
quum est intentionis, & profiti nos-
tri, ut eas nostris conferamus, & cu-
ius proportionis sint ad nostras,
quan

quantum fieri clarius possit, demonstrare conemur, quas sumatim, & quæ breuissime repetere conuenit, ut in earum collatione ad nostras memoriarum propius sint. Diximus duas heminas sestarium, sex sestarios sestarius. congiuum, octo congios amphorã, Congius. xx. Amphora. amphoras culeum implere. Item quod amphora duas urnas, & tres modios caperet & ut pondera etiam addam, dixi heminã x, unciarum esse, sestarium xx, congiuum x, librarum, modium xxvi. & bessis, urnã quadraginta amphorã octuaginta culeum millesexcentarum. His ita propositis & declaratis, cum nullę antiquę mensurę nunc extent, et ob id quasi impossibile uideretur eas nostris comparari posse, et tanto difficilius, quod etiam mensurę nostri tēporis fere nullę uel pauce inter

inter se cōueniant, & quęq; ciuitas, nedum prouincię, sua pondera, & mensuras ab alijs dissimiles habent, tamen his nō obstantibus, rationē inuenisse opinor, qua antiquę mēsurę nūc cōstitui, et inueniri possint, et quisq; patrias mēsuras cuiuscūq; pōderis, uel capacitatis fuerit, illis utroq; modo, scilicet uel pōdere, uel capacitare ualeat cōferre. Sed rationē afferamns, ex Fauino sapius adducto, & alijs colligitur capacitatem amphorę pede quadrato constare, Cōstituat igitur uas huius mēsurę, cuius uacuū sit cubus, ūdiq; pede quadrato terminatus. s. altitudine, latitudine, lōgitudine, ex huiusmodi uasis cōparatiōe ōnes ātiqne mēsurę maiores & minores, augēdo uel diminuēdo cōstitui possunt, & eadē ratiōe obiter nostrę illis con-

*Amphora
eius
partes.*

cōferri, quippe huius uasis dimidi-
um erit urna, tertiū modius, octaua
pars cōgi, quadragesima octaua se-
starius. Si pōdere magis placet, fa-
bricet uas, cuius cōtentū sit pōderis
librarum x. erit congius: si unciarū
xx. erit sestarius, & proportionē pō-
derū aliq̄ ōnes ātiquæ augēdo, uel
minuēdo constitui possunt. Qua-
rum ratio incerta esse non potest,
si earū pondera capacitati a primis
ad ōnes sequentes initium capiēdo
seu a minimis, seu a maioribus con-
uenient. Exempli gr̄tia diximus am-
phoram esse dimidium medimni,
āphoræ urnam, tertium modium,
octauam partem congium, & reli-
qua quæ non expedit repetere, ha-
rum omnium pondera & reliqua-
rum proportionē capacitati conue-
niunt, prout ex ordine positæ sunt.

Si

Si capacitas igitur ipsarum proportionem ponderis cuiuslibet earum attributi conuenit, cui dubium potest esse, eas esse mensuras antiquas, quibus constitutis suas patrias mensuras quilibet seu capacitate, seu pondere conferre potest, & quid quæque ipsarum ad antiquas proportionis habeat, cognoscere, id est, suas patrias nunc mensuras maiores, seu minores ad antiquas ratione iam dicta constitutas proportionem conferendo, & obiter legendo prouentus, expensas & commercia antiquorum intelligere. Quod si meo labore legentes hoc consequuti fuerint, gratias habebunt. Si uero ipsi ex se melius, uel ex his minus exacte, saltē uoluntate perficiendi laudabunt. Sed dicet fortasse quispiam ignotum per ignotius docuisti mensuras pede, et libra constituisti ipsasmet

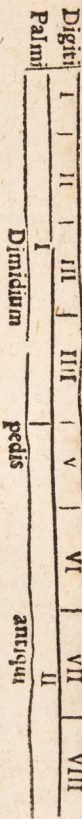
silmet mēsuris ignotiore, & quales
 fuerint aquē ātīquos, & quomodo
 n̄ri cōueniāt fortasse ignoratur, sed
 certū est n̄ris fuisse minores. ideo &
 huic scrupulo occurrēdū est. Librā
 sestertio demōstrauī, et sicut in ea cō
 stituēda ad p̄icipia naturalia, quae
 stabilia sunt, & raro saeculis uoluen
 tib. mutāt, uidelicet ad siliquas, quae
 semp fuerūt, & sunt uni formes &
 eiusdē qualitatis, ita & in pede ad di
 gitos humanos recurrēdū, qui nō
 crassi aut graciles ad hoc eligendi
 sūt, & teste Vtruuio, & Columella
 lib. vi. cap. i. sexdecim pedem con
 ficiunt, qui certe meo patrio pede &
 fere ōnibus, qui nostro saeculo in u
 su sunt, breuior fuit. comperta scri
 bo, pedē meū patriū, quo admetiē
 dū spacia utimur, xvi. meis digitis,
 et quibuscūq; cōmunib. ūcia id est,
 du

duodecima parte longiorē esse, & plus pro qualitate digitorū reperiri.

& idem fere de alijs nostri temporis existimandum est, & minorem fuisse antiquū etiā nomen arguit, scilicet a pede humano fuisse appellatum, & ad eius mensuram constitutum.

Quo omnes pedes nostri tēporis quibus ad metiendum utimur, longiores sunt. Sed utinam aliarū antiquarū mēsurarū modus extaret, si cut pedis antiqui, qui Romæ pluribus in locis, & præcipue in hortis Angeli Colocij, uiri inter alios qui Romę degūt, ut audio, doctissimi, manifesteprehenditur. Cuius exemplum & longitudinis dimidiū in hoc loco integri nō capaci imprimi curauī, ut ad eius mensuram uel alterius digitis constituti, quocunque loco quis reperiatur amphorā

fabriā



fabricare possit, & ex ea reliquas, et si pōdere magis placet, libra siliquis constitui potest, & ex ea omnes mēsuræ antiquæ, & eadē libra nostris conferre, quam eādē, qua nos utimur, fuisse in sestertio docui. Sed si aliquibus in locis non conueniret, siliquis uel denarijs antiquis constitui potest, & ex ea reliquæ mēsure, nec siliquis carere possumus, quæ fere iam ubiq; sunt communes.

Denarij etiam ipsi adeo iā uulgares, & noti sunt, ut nullā partem nunc esse prouinciā in qua aliqui ex his non reperiantur, sed ut ab alijs numis argenteis antiquis dignoscantur, qui fortasse non sint pondere drachmæ, admonere conuenit ueris denarijs hanc notam * fere passim impressam fuisse, qua antiquus hunc nummum numerū denarium

Denar
nota

L

in

in se habere uidelicet decem assee
 demōstrabant, & ad differētiā lits
 rē. x. linea transuersa secabant, ut in
 figura superius posita apparet. Sed
 cum nostri sæculi scriptores, & im
 pressores qd esset nō intelligerēt, in
 libris apponere omiserunt, & hinc
 multos errores irrepsisse pluribus
 in locis obseruauī, & maxime in
 Cornelio Celso in cōpositiōe phar
 macorū quorū partes, & simpliciū
 pondera male intelligunt, & in eis
 multos uidi hæsitare. Idq; maxime
 ex figuræ supius positæ omissione
 euenit, qā fere passim in libris imp̄s
 sis, uel pximis sæculis scriptis cōpo
 sitio pharmacorū, ut infra descripta
 apparet. Exēpli gratia pipis p. xxx.
 uel alio numero simili modo, sed
 qd litera p, aut qd numeri significa
 rēt me diu ignorasse p̄fiteor, & tādē

*Locm Cor
 uelij Celsi*

ex antiquissimo libro in quo figura denarij apparet utruq; de phēdi, uide licet literamp, pondo significare, & ex plurib. literis x primam denarium, reliquas numerz significare, ut infra piperis, * xx. qd significat piperis pōdo denarioz uiginti, et hoc exēplo reliqua intelligi possūt. Simili modo in Plinio multotiēs hāc figuram deesse obseruauī, maxime cum p̄tia rez describit, uerbi gratia Cinnami pretiū in libras, et sequit̄ numerus sine pretio, sed deficit figura denarij, uel sestertij, et intelligi debet cinnami pretiū in libras denarij, uel sestertij xx. uel xxx. aliquā libræ desunt, aliquando loco sestertiorū, positæ sunt, et ecōtra. Hæc que ex transpositione, uel omissione figurarum errores et difficultates multis afferre cognouerā, ex occasione

L ijdena

denarij apponere uoluit. Sciētes nō nullis q̄ fortasse hec ignorabant, nō inuidiant, nec mihi arrogantiaē tribuant, si nonnulla studio docendi, quę fortasse quibusdā friuola uidebunt, non omitto, & ex his puto humidorum, & siccorū mensuras antiquas reperiri, & nostris satis cōmode conferri posse, pro quorū pleniore tractatu ex occasione pedis aliqua de mēsuris terræ & spaciōrū addere libet, quas omnes Columella lib. vi. ponit, & declarat, quē locū hic citare sufficeret, & si Varro & Plinius fere eadē scribant, sed ex Columella quædam pauca breuissime colligam, ut easdem nostris conferre possim, & a minimis ordiar.

Passus.
Stadium.
iij.

Superius diximus xvi. digitis constare pedē, v. pedib. passum atiq̄ constituerūt, C. et xxv. passib. stadium

um, 8. stadijſ milliarium, a mille pasMilliarium
 sibus q̄a tot cōstat appellatū. Et his
 mēsuris atiq̄ & maxime Latini pas-
 sim iuterual la regionum, et puinci-
 arū metiebāt, ut omittā schenos, qui
 xxx. stadijſ, & parasāgas, quę L. cō-
 stabāt. Agricolaē uero alijs ex eisdeSchenos.
 tamen principijs confectis utebāt. s. Parasaga.
 pede & digitis, ut Plī. lib. xvij. ca. iij
 Varro lib. i. ca. x. et Columella lo-
 co superius adducto attestāt, ex qui-
 bus duas solūmodo nunc adducā,
 quę frequentiores fuerūt. Et ideo eas
 declarare et nostris conferre ope-
 rāptium fore uidet̄, alię ibidē, et ali-
 bi legi possunt, quib. nihil addi con-
 uenit. Sed tātūmodo has duas addu-
 cere, et conferre libet. Actus et iuge-
 ra frequentissimā, et fere cōmunes
 fuerunt antiquorū agricolarū men-
 surā, et maxime Romanorū. Actus
 L iij undiq̄

Iugerum. undiqꝫ pedibus centum & uiginti cō-
 ficitur, duplicatus quocunqꝫ eius la-
 cere iugerum fit, quod pedes ducent-
 tos, & quadraginta longum esse de-
 bet, & centum & uiginti latum, & in
 pedes quadratos distributum uigi-
 ti octo millia, & octingētos in se ha-
 bet, ut superius ex Columella dictū
 fuit, & in huiusmodi minimas par-
 tes diuiditur. Quia aliter cōmode
 huiuscemodi spatia metiri non pos-
 sunt, nisi incertas & minimas par-
 tes redigātur. his ita constitutis for-
 tasse quispiam regret, ut rationem
 mensurandi agros apponerē, quae
 extra propositū uidetur, & per Co-
 lumellam autorem luculentissimū
 loco superius adducto satis commo-
 de conscribitur, sed quia codex in
 plurimis, & praecipue iu numeris,
 in qbus tota uis cōsistit, corruptus
 est

est, operæptiū fore putauī eius primæ cōstitutiōis mensuræ, ex qua uniuersa ratio deducit̄, nōnulla loca, quæ corrupta sunt, corrigere, & aliqua interpretari, & declarare, & in primis admonere conuenit, autorē ipsū iugerū, ut cōmodius metiri posset, in Assē cōstituisse, & in hoc etiā nostri tēporis agri mēsores imitāt, q̄ metiēdo agros nostros in denarios, & libras hos distribuūt, & eis cōputāt q̄titatē terræ. As seu libra, ut in sestertio declaratū fuit, ducēta & octogīta octo scrupula capit. Ideo iugeræ ad eius exēplū in totidē ptes distribuit. Et q̄a aliq̄do etiā minoratē respatia ueniūt in æstimationē, scrupula diuidit in seīscrupula: Et ideo prima pars, et sic minima iugeri erit D. LXX. VI. totius, q̄a totsemisscrupula in assē cadūt & in hoc nu-

As quot
scrupula
contineat̄

L iij mes

168 LEON. PORTII DE LLS.
merus corruptus in Columella posset
aliquo errore inducere. Legit enim
numero scrupulorum, uidelicet ducen-
torum & lxxxviii. Sed duplicatus legi
debet, & sic quingentorum septua-
ginta sex. his ita constitutis unicuique
harum partium suos pedes propor-
tione ex summa uiginti octo milliū,
& octingentorū tribuit, quibus qua-
dratis diximus iugerum constare.
Ponamus exemplum in prima par-
te ut clarius reliqua intelligantur,
& in hoc officio interpretis Columel-
le fungamur. Diuiditur Iugerum
in quingenta & septuaginta sex se-
misrupula, quia tot numero in assē
cadunt, & unicuique harum partiū
quinquaginta pedes tribuantur. Si
quingentes septuagies sexies, id est
pro numero semisrupulorum mul-
tiplicentur, uiginti octo mille, & o-
ctingentes

ctingenti esse reperientur. Itaq; in
huiusmodi parte iugeri quinquaginta
pedes quadratos esse dicas, uel si
in scrupulos diuidas, qui sunt ducē-
ti & octoginta octo, in huiusmodi
parte centū pedes quadratos in esse
reperies, & sic proportione reliqua
rum partiū usq; ad integrū assem, q̄
iugere intelligit, cōputādo ratio de
ducēda est, ut clara sit. & codex plu-
ribus in locis, & maxime in nume-
ris corruptus hac ratione, & com-
putatione corrigi potest, quā ulterius
fortasse persecutus fuisset in men-
suris agrorū, & distributione plan-
tarū declarādo, & interpretādo Co-
lumellā, nisi extrappositū uisum fu-
isset, & ueritus essem id mihi potius
arrogantiæ, q̄ studio docēdi ascri-
bi, cū neq; eruditius neq; elegātius
res p̄tractari possit. Aliqui tamē lo-
cicor

ci corrupti corrigi possent, sed non
 deerunt, qui melius quam ego intel
 ligant & corrigant. Iam satis superq̄
 sit mihi homini occupatissimo, &
 uarijs & molestissimis negotijs im
 plicito, & ut alia omittam, iam decē
 filiorum patri, sestertio iam pluri
 bus annis perfecto ad demonstnan
 dos antiquorum mores, hæc pauca
 insuper agregasse, & cōgessisse, ple
 raq̄ uero alia quę olim studio uigē
 te comentaueram negotia nunc
 suprimunt, quæ tamen & ipsa
 aliquando fortasse eden
 tur, si uita & oti
 um suppetat.

(··)

FINIS.

IN